

**КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ
ГЛОБАЛІЗМУ ХХІ СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ
КОНЦЕПТУ 9/11)**

У статті розкрито фреймову структуру концепту 9/11. Продемонстровано, що створення образів базується на дискурсивному потенціалі тропів.

Ключові слова: *поетичний дискурс, дискурс глобалізму, концепт, фрейм.*

The article focuses on revealing the frame structure of the concept 9/11. It demonstrates that the image is based on the discursive potential of the tropes.

Key words: *poetic discourse, discourse of globalism, concept, frame.*

Дискурс глобалізму визначається як сукупність суджень, досліджень і текстів, об'єднаних аспектом цілісності світу та можливим співвідношенням різних форм існування в межах цієї цілісності. Дискурс глобалізму складається з декількох дискурсивних практик різних наукових позицій (економіка, політологія, соціологія). Дискурсивні практики, у свою чергу, є категорією, що позначають мовленнєву діяльність, що створюється відповідно з вимогами певного виду дискурсу в процесі його виробництва. Дискурсивна практика формується в процесі різних видів комунікації (дискусії, тексти, сумісна діяльність) та закріплюється у вигляді тезауруса, у знаках, у когнітивних моделях суспільної свідомості (скриптах, фреймах, концептах). Дискурс глобалізму як цілісний конструкт, що постійно ускладнюється, є універсальним засобом маніпулювання суспільною свідомістю. Ключовими концептами дискурсу глобалізму є концепти ТЕРОРИЗМ, ПОЛІТИКА, ВІЙНА, ЕКОЛОГІЧНА КАТАСТРОФА.

Наразі велика увага приділяється концепту ТЕРОРИЗМ, який досліджувався у працях учених Жулавської О.О., Семенчук А.Б., Сусик С.Ю., Фат'янової І.В., Рожкової О.Є., Глінчевського Е.І. Однак актуалізація концепту ТЕРОРИЗМ саме в поетичному дискурсі ХХІ століття залишилася поза увагою дослідників, чим і зумовлена актуальність дослідження. Мета статті полягає у визначенні особливостей об'єктивації концепту ТЕРОРИЗМ як одного з компонентів концептуальної основи англомовного поетичного дискурсу глобалізму.

Концепт ТЕРОРИЗМ відноситься до "соціально значущих концептів" [3, с.38], "слів-ключів" [1, с.63], що характеризуються соціокультурною виділеністю та домінують у свідомості соціуму в певні періоди часу. Слід зазначити, що концепт у сучасній науковій парадигмі характеризується когнітивно-комунікативною асиметрією, яка визначається відсутністю жорсткої залежності змісту концепту від типу дискурсу. Отже, "одна і та сама ментальна одиниця <...> може входити до інформативного поля декількох дискурсів" [4, с.127]. У цьому сенсі концепт ТЕРОРИЗМ відноситься до полідискурсивних: він актуалізується в цілому ряді дискурсів у межах загальнонаціонального дискурсу США. Це дає можливість визначити ТЕРОРИЗМ як метаконцепт, що є ментальним конструктом, так звану "надбудову", що регулює концепти, які актуалізуються та взаємодіють у кожній ситуації по-різному, мають певне вираження в дійсності та вербальну репрезентацію. Так, наприклад концепт 9/11 (11 ВЕРЕСНЯ) входить до складу метаконцепту. Специфіка взаємодії поетичного дискурсу і концепту є в тому, що дискурс відіграє роль системи правил, вимог, обмежень, які накладаються на зміст концепта, що зумовлюється

функцією, призначенням, сферою функціонування спеціального дискурсу в загальнонаціональному дискурсі.

У якості основи для дослідження та систематизації концепта 9/11 (11 ВЕРЕСНЯ) ми використовуємо таке ментально-психічне утворення як *фрейм*. У сучасній лінгвістиці фрейм інтерпретується як “одиниця знань, що організована навколо певного концепту та містить інформацію про істотне, типове та можливе для цього концепту в рамках певної культури” [2, с.103].

Структурно фрейми складаються з верхівки (або теми, верхових вузлів, ядра, макрофрейма) і слотів (або мікрофреймів, підфреймів, терміналів, вузлів). При цьому верхові вузли завжди фіксовані та відповідають поняттям, які є типовими для ситуації, а слоти репрезентовані прикладами [5, с.54]. Таким чином, фрейм є ієрархічною системою знань. Фрейм є одним із видів концепта та одним із способів ментальної репрезентації концепта, як образний вимір концепта. У руслі нашого дослідження ми розуміємо фрейм як схематизовану репрезентацію концепта, тобто концепт структурується в фрейм, організується за допомогою фрейма, який є носієм типової, когнітивно впорядкованої інформації.

Як зазначалося вище концепт 9/11 (11 ВЕРЕСНЯ) входить до складу крупнішого концепту ТЕРОРИЗМ, що структурується у фрейм. Таким чином, концепт 11 ВЕРЕСНЯ є одним із слотів концепту ТЕРРОРИЗМ та має змогу його об’єктивувати. Однак і сам концепт 11 ВЕРЕСНЯ структурується у фрейм, відтворюючи структуру концепту ТЕРОРИЗМ. На наш погляд, фрейми є найбільш прийнятними структурами репрезентації знань при дослідженні поетичного дискурсу. Схематично фрейм концепту 11 ВЕРЕСНЯ зображаємо наступним чином:

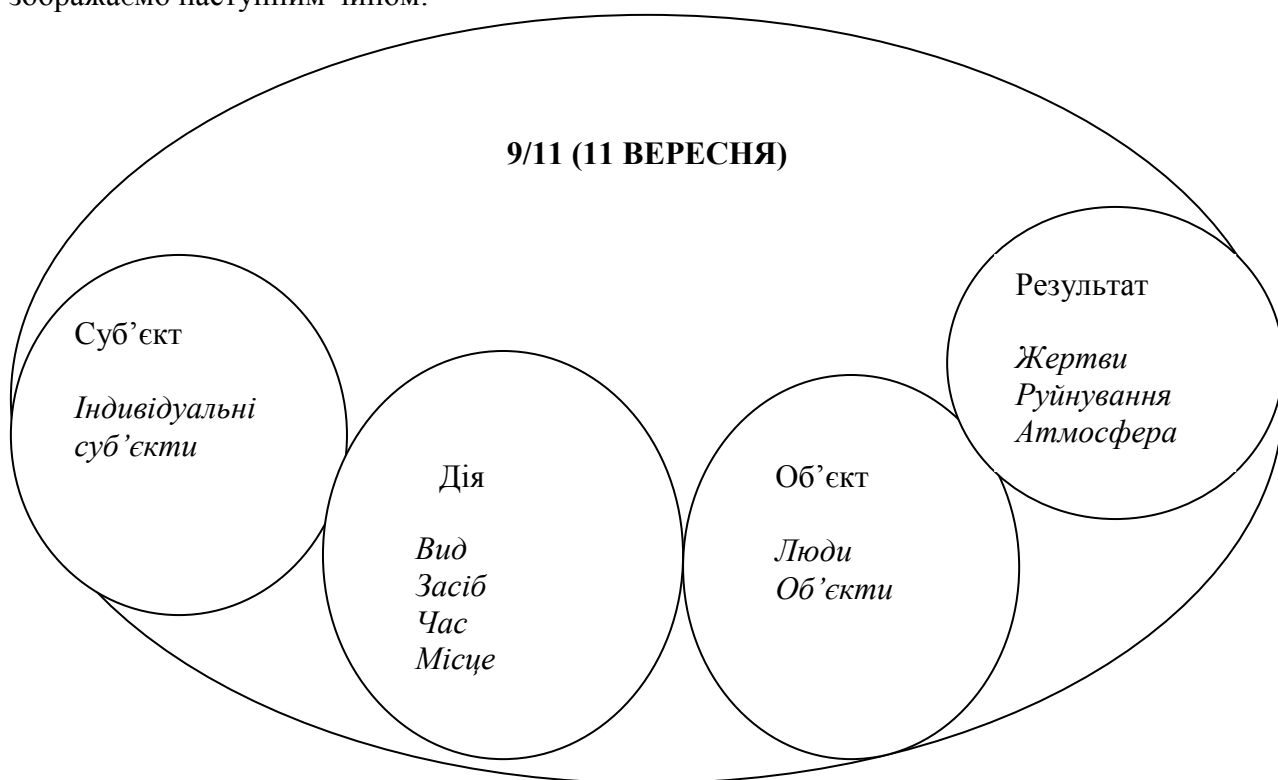

Рис.1. Фреймова структура концепту 9/11

Слід зауважити, що теракти часто здійснюються в одинадцятий день місяця, як нагадування про теракт 11 вересня 2001 року (11.06.2003 – теракт у Москві, 11.03.2004 – теракт у Мадриді, 11.04.2011 – вибух у метро в Мінську). У різних типах дискурсу, у тому числі і в поетичному, “11 вересня” набуває загального характеру та функціонує самостійно як концепт, що позначає жорстокий теракт, результатом якого є велика кількість жертв та руйнувань.

Підґрунтям для ідентифікування “11 вересня” або “9/11” як окремого концепту сучасності є символічне значення числа 11. Зокрема, автор “Словника символів” Х.Е.Керлот зазначає, що одинадцять символізує перехід, надлишок, небезпеку, а також конфлікт і страждання. У Суфійській традиції число 11 позначало одне з імен Аллаха. Езотеричні вчення також наводять приклади значення числа 11: у назві Нью-Йорка (New York City) 11 букв, у назві Афганістану (Afghanistan) 11 букв, ім’я Ramsin Yuseb (терорист, який запланував руйнування Всесвітнього торгівельного центру в 1993 році) складається з 11 букв, ім’я Джорджа Буша (George W Bush) також складається з 11 букв і т.і. Символічним є співпадіння дати здійснення теракту (9/11) з телефоном служби порятунку (911). Так у вірші “My whole world is falling down” слова “*Nine one one, nine one one*” позначають дату скоєння теракту і одночасно заклик на допомогу: “*My whole world is falling down/ Nine one one, nine one one. My whole world is falling down/ Nine one one, nine one one./ In smoke and debris our loved ones drown/ Nine one one, we say*”.

Езотерично-містичне вчення кабала інтерпретує число 11 як те, що складається з двох колон та означає антагонізм, сліпу силу. Інші вчення асоціюють 11 зі знаком смерті, що відкриває браму потойбічного світу. Слова Корана, найсвятішої книги ісламу, також підтверджують символічність трагедії, дивним співпадінням є те, що ці слова нумеруються цифрами 9.11.

У складі фрейма 9/11 (11 ВЕРЕСНЯ) ключовими є вершинні вузли *суб’єкт* та *дія*. Так, суб’єкт, тобто терористів, репрезентовано рядками: “*19 young men/ Had a duty to fill/ One thing on mind ‘To kill and kill.’*” У вірші “*Restless and Unsleeping*” терористи предстають перед читачем у образі людської бомби. На нашу думку, автор має на увазі літаки, невинні пасажери яких і стали бомбою для загибелі інших: “*But it was racing across/ Cloudless skies, down calm East Coast,/ As arsonist, as human/ Bomb, as some demented god*”.

Слід зазначити релігійно-ідеологічний компонент суб’єкту фрейма, приклад якого спостерігаємо у вірші Кейта Бартона “*Terrorism*”: “*Terrorist threats predicated by ideology/ Of a sick mind who worships idolatry / Cowards disguised as martyrs/ Who destroy and slaughter/ Innocent people/ Who worship under steeples*”.

Використовуючи біблійні образи, Лі Макдональд у своєму вірші “*Calling All Angels*” змальовує жахливу атмосферу 11 вересня 2001 року. Так, зокрема терористичний елемент, тобто суб’єкт концепту, репрезентовано лексемою Satan’s hand: “*That’ll come our way this fateful day who died by Satan’s hand*”. У вірші терористи виступають у образі Диявола: “*The Devil’s made a play this September day to hurt the ones I love,/ He’s loosed upon earth his demonic worth now push has come to shove*”. У вірші Кейта Бартона “*Osama Bin Ladin is dead*” головний терорист світу також зображений у образі Диявола: “*We finally killed the demon*”. Автор вірша наводить приклади людей, без існування яких історія могла б бути зовсім іншою. Так, згадування імені Гітлера та подій Кришталевої ночі “*What if Hitler’s been assassinated before Kristallnacht*” наводить читача на думку, що жахливих подій можна було б уникнути. Кришталева ніч – це перша масова акція фізичного насилля по відношенню до євреїв на території Третього Рейха, що відбулася в 1938 році. Згадування імені Мартіна Лютера Кінга “*if Dr. King had lived to give the invocation at President Obama’s innaugeration?*”, навпаки, наштовхує на роздуми про те, що без участі Кінга важливі позитивні зміни в історії США могли б не відбутися. Мартін Лютер Кінг – лідер руху за громадянські права чорношкірих у США.

Біблійні алюзії є поширеними у поетичному дискурсі глобалізму. Так, образ янголів-спасителів є досить типовим для поезії терористичної тематики, про це свідчать рядки вірша Розани Пелікейн “*If They Could Speak*”: “*I was captured by fate,/ escorted by angels*”. Такий образ можна також спостерігати у вірші Сьюзан Годман Рейджер “*Omega*”: “*angels/ and wings of angels/ and feathers/ going up/ into the clear blue sky*”. Слід зазначити, що образ крилатих створінь – ангелів, або створених руками людини – літаків, актуалізується в лексемі *wings/крила*. Адже, *wings* є перехідним елементом між двома

образами: ангела та літака, що дозволяє зробити висновок про метаболічну природу цих образів. Метаболою називається такий вид тропу, який розкриває процес переносу значень, його проміжні ланки, приховану основу, на якій здійснюється зближення або уподібнення предметів. Формула метаболої: В – П – Р, де Вихідне та Результативне взаємозвертаються через Проміжне, що виводиться в текст [6, с.370].

Висвітлення подій 11 вересня 2001 року пропонувало безліч інтерпретацій та конотацій. Зокрема існує відеорепортаж “Faces in Smoke: Appearance of the Fallen Angels on 9/11”, що зображує появу облич янголів у хмарах копоті, пилу та диму при зіткненні літаків та торговельного центру. Так, рядки вірша Річарда Маквільєма “A time of change”: *“A coffin, shaped with wings, Crashed into an office”* інтерпретуємо як образ-метаболої, оскільки в ньому наявні різні світи. Лексема *wings* формує образ літака, що асоціюється із труною (на борту літака були сотні людей, які знали, що будуть мертві через декілька хвилин). З іншого боку, проміжне *wings* створює образ занепаłego янгола (терориста), що несе смерть (живих мерців у труні). Автор вірша “The W After” Джо Еймон також використовує лексему *wings* для формування образу літаків, зіткнення якого з вежами Торговельного центру було сплановано з урахуванням максимального радіусу руйнування будівель: *“... the way the wings were tilted up/ For maximum cross section impact, planned...”*. У фрагменті вірша Джеммі Говарда “9/11” лексема *wings* сприяє формуванню образу невиних жертв (янголів), що підіймаються з-під уламків та несуть у собі надію на об’єднання всієї нації: *“But out of the rubble rose wings of Hope/ maybe someday we all will cope”*. Лі Макдональд у своєму вірші “Calling All Angels” асоціює крила з подарунком Господа, з набуттям ангельських рис: *“Console them with wings and all heavenly things on their shoulder your head is to rest,/ Send whispers of thanks from our heavenly ranks, say: ‘God knows you did your best.’”* У поетичному творі Метью Абуело “Upon 9/11” образ літака-загрози актуалізується у словах *“wings from the east”*.

Слід зазначити, що у віршах, присвячених подіям 11 вересня 2001 року, широко використовується концепт АМЕРИКА, що репрезентується образами єдності американської нації, символіки США. У вірші Хани Шойхерт “We’re Still Standing” спостерігаємо образ башт-близнюків, що уособлюють образ могутності Америки, падіння яких не ламає американський народ. Авторка поетичного тексту також використовує образ прапора Сполучених Штатів Америки, який актуалізується за допомогою вживання лексем *red, white, blue*, які є назвами кольорів прапору як незаперечного символу Сполучених Штатів: *“Those twin towers/ Standing tall with pride,/ Fell with grieving hearts.../ Red for valor/ And the blood that fell./ White for purity/ Our heroes tell./ Blue for the justice/ That will be done”*.

Тероризм як організована діяльність, що переслідує в основному політичні цілі, спрямована проти держав та їх урядів. Однак вплив на них здійснюється опосередковано. Прямим об’єктом тероризму є цивільне населення, або об’єкти, що мають важливе економічне та символічне значення. Для досягнення максимального психологічного ефекту терористи обирають у якості мішені об’єкти, що мають символічне значення для тої чи іншої держави.

Тому образ башт-близнюків як символу влади та могутності Сполучених штатів Америки неодноразово спостерігається в поетичних текстах терористичної тематики. Зокрема, Майкл Хілмер у вірші “The lights that have vanished” називає башти-близнюки “баштами людської надії”: *“We watch the memory of the lights that have vanished/ From these Twin Towers of man’s belief/ In humanity and world peace, fade...”*. Авторка вірша “Omega” Сьюзан Годман Рейджер порівнює руйнування башт-близнюків із “подвійним болем / twin pain”, “двома жахливими ранами / two terrible wounds”: *“And its heart was melting / and souls were flying / And a sound / of twin pain/ was to its side ... Side by side/ they stood/ two terrible wounds...”*. Сьюзан Годман Рейджер називає Башти-близнюки серцем Америки, яке тане: *“And its heart was melting/ and souls were flying”*. Метью Абуело у вірші “Upon 9/11” актуалізує образ башт-близнюків у словах *“the gods of New York: Bring the gods of*

New York to their knees/ with the sound of a mean freight train that slices/ through the silent brain of night”.

Верховий вузол РЕЗУЛЬТАТ фрейму 9/11 (11 ВЕРЕСНЯ) актуалізується в образі вогняної кулі. Цей образ неодноразово спостерігається в текстах антитерористичної тематики, уособлюючи в собі осередок жаху та страждань. Так, у творі Даниїла Мура “A Little Ramshackle Shack”, вогняна куля є знаряддям Ангела смерті: *“the horrific fireball of the angel of death”*. У фрагменті вірша Річарда Маквільєма “A time of Change”: *“A coffin, shaped with wings,/ Crashed into an office where the receptionist was instantly vapourised,/ And the fireball that took off her eyelashes before peeling away her face/ Was part of a giant conspiracy to start World War Three,/ Or maybe direct attention from a failing economy/ Or perhaps put a pipeline across Afghanistan with the sole purpose of pumping out liquid gold”* автор використовує стилістичний прийом метафори за наростаючою схемою. Він починає з демонстрації страждань однієї людини *“And the fireball that took off her eyelashes before peeling away her face”* і продовжує проектування на весь світ *“And the fireball .../Was part of a giant conspiracy to start World War Three”*. Вислів *“And the fireball..... /Was part of a giant conspiracy to start World War Three”* також вжито в переносному значенні, адже сама по собі вогняна куля не може бути задумом до Третьої світової війни. У цьому випадку *fireball* набуває метафоричного осмислення та стає наслідком скоєння терористичного акту та втілює в собі всі жахи та страждання людей, що з ним пов’язані.

Загалом фрейм 11 ВЕРЕСНЯ визначається енциклопедичністю та структурує більшу частину уявлень про тероризм. Лексична об’єктивація фрейму призводить до актуалізації різних ознак концепту ТЕРОРИЗМ, таких як політична мотивація, ідеологічне підґрунття, залякування, насилля, організованість, кримінальний характер.

Механізми створення образів за допомогою дискурсивних тропів (наприклад, метаболи) в основі своїй тотожні з механізмами, що керують організацією дискурсу. Істотна різниця між ними є в операції імплікації, якій піддається троп, функціонуючи в дискурсі. Слід зазначити, що дискурсивною відповідністю тропу є не окреме слово, а речення, умовивід. Специфіку непрямих значень та інтерпретацій образів слід шукати не у відношенні між наявним та відсутнім смислом, але в іншій (дискурсивній) площині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будагов Р. А. Слова-ключи – les mots-clés – Schlüsselwörter / Будагов, Р.А. Язык и культура: хрестоматия. Ч. 3. / Социолінгвістика и стилистика. М.: Добросвет, 2002. – С. 63.
2. Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Ван Дейк. – М., 1989. – 244 с.
3. Кузнецов В. Г. Социально значимые концепты в синхронии и диахронии // Вопросы когнитивной лингвистики. – Вып. 4. – 2008. Тамбов: ТГУ им. Г.Р. Державина. – С. 38.
4. Приходько А. Н. Концепт в дискурсах vs концепты в дискурсе // Дискурс, концепт, жанр: коллектив. моногр. / отв. ред. М. Ю. Олешков. – Ниж. Тагил: НТГСПА, 2009. – С. 127.
5. Сусык С.Ю. Концепт “терроризм” в политическом газетном дискурсе (на материале французской прессы) [Текст] / С.Ю. Сусык // Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах: мат-лы III Междунар. науч. конф. 27-28 апреля 2006 / Отв. ред. Л.А. Нефедова. – Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2006. – С. 51-52.
6. Эпштейн М.Н. Постмодерн в русской литературе: Учеб. пособие для вузов / Эпштейн М.Н. – М.: Высш.шк., 2005. – 495 с.